

Η διεθνώς γνωστή, βραβευμένη με Πούλιτζερ, δημοσιογράφος και συγγραφέας Anne Applebaum «θεωρεί τον Donald Trump μέρος ενός κύματος λαϊκισμού, που έχει πολλά παρακλάδια και στην Ευρώπη» (ΤΑ ΝΕΑ, 5-6 Νοεμβρίου). Γενικευμένη κουβέντα για την κυριαρχία του λαϊκισμού στον σημερινό Δυτικό κόσμο. Στο τεύχος Νοεμβρίου – Δεκεμβρίου 2016 του πιο έγκυρου αμερικανικού περιοδικού εξωτερικών και διεθνών υποθέσεων FOREIGN AFFAIRS αφιερώνονται 54 σελίδες (από τις συνολικά 198) στη “Δύναμη του Λαϊκισμού” (The Power of Populism). Εξασέλιδη συνέντευξη με την Marine Le Pen και έξι εκτενή άρθρα. Ένα ειδικώς για τη λαϊκιστική πλημμυρίδα στην Ευρώπη.

Ο συγγραφέας αυτού του άρθρου Cas Mudde, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Georgia, παρατηρεί πως ο λαϊκισμός στην Ευρώπη επήρξε χρόνο για να γίνει αυτό που είναι σήμερα. Η κρίση στην Ευρωζώνη εβοήθησε την άνοδο των αριστερών λαϊκιστών, εχθρών της λιτότητας, στην Ελλάδα και την Ισπανία. Αυτήν την ώρα λαϊκιστές ελέγχουν την πλειοψηφία των κοινοβουλίων σε έξι χώρες: Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία, Πολωνία, Σλοβακία και Ελβετία. Και σε τρεις χώρες – Φινλανδία, Λιθουανία και Νορβηγία – λαϊκιστικά κόμματα μετέχουν στις κυβερνήσεις τους. Σε αυτές τις διαπιστώσεις προστίθενται δύο πρόσφατα γεγονότα, καρποί λαϊκισμού, με σοβαρότατες παγκοσμίως επιπτώσεις: Το Brexit ή εκλογή του Donald Trump ως προέδρου των ΗΠΑ.

Λαϊκισμός λοιπόν. Αλλά τι πάει να πει; Κατά την Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς “ο όρος δεν έχει σαφή προσδιορισμό”. Στην ανάπτυξη της συλλογιστικής μου θα αρχίσω με δύο έννοιες του λαϊκισμού: 1.- «Πολιτική πρακτική παραπλάνησης, κολακείας και εφησυχασμού του λαού και παροχή διευκολύνσεων, με στόχο την καθοδήγηση και χειραγώγηση» (ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ της Ακαδημίας Αθηνών). 2.- «Λαϊκισμός στα μάτια του εκλογικού σώματος στην Δυτική Ευρώπη είναι, κατά μεγάλο μέρος, μια αντίδραση στην αποτυχία των παραδοσιακών κομμάτων να αντιδράσουν αποτελεσματικά σε μια σειρά από φαινόμενα, όπως η οικονομική και πολιτισμική παγκοσμιοποίηση, η ταχύτητα και η κατεύθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η παρακμή των ιδεολογιών και της ταξικής πολιτικής, η έκθεση των ελίτ στη διαφθορά κ.τ.λ.» (Daniele Albertazzi and Dunean MacDonell: ‘Twenty-First Century Populism’, 2008). Θα προσέθετα τη χαλάρωση του θρησκευτικού αισθήματος στον χριστιανικό κόσμο · αποτελούσε οδηγό και πολιτικής συμπεριφοράς. Όσο για την έννοια της παγκοσμιοποίησης, θα έδινά βαρύτητα στον ξεσηκωμό των μεσαίων κυρίως κοινωνικών στρωμάτων εναντίον των ελίτ, της καθεστηκυίας πολιτικής και οικονομικής τάξεως · ευνόησε την οικονομική ανάπτυξη, ενώ αγνόησε τη διεύρυνση των οικονομικών ανισοτήτων. “Οι 62 πλουσιότεροι άνθρωποι του πλανήτη έχουν όσα χρήματα έχει ο μισός πληθυσμός της Γης” (Oxfam). Κυκλοφορεί ευρύτατα μέσω των κοινωνικών μίντια.

Βρισκόμαστε λοιπόν μπροστά σε έναν γενικευμένο λαϊκισμό. Με ποιά όμως από τις δύο πιο πάνω εκδοχές του ; Για όλα τα στραβά μας φταίει η πολιτική ηγεσία που εκυβέρνησε κατά τα χρόνια της μεταπολιτεύσεως με την υστερόβουλη λαϊκιστική της πολιτική. Με αυτήν όμως την εκδοχή ως αφετηρία γεννιέται ένα αδυσώπητο ερώτημα. Πώς είναι δυνατό να προκαλείται το ίδιο αποτέλεσμα (η ισχυροποίηση του λαϊκισμού) από τελείως ανόμοια αίτια; Από πολιτικές ηγεσίες

ανόμοιων χαρακτηριστικών που λειτουργούν σε τελείως ανόμοια κυβερνητικά σχήματα: Προεδρική δημοκρατία στις ΗΠΑ · ημι-προεδρική δημοκρατία στη Γαλλία· συντηρητικό κοινοβουλευτικό σύστημα στη Μεγάλη Βρετανία· σοσιαλιστικό κοινοβουλευτικό στη Σκανδιναβία· σαρδαναπάλειο στην Ελλάδα. Αβάσιμη λοιπόν η πρώτη εκδοχή.

Η δεύτερη εκδοχή του λαϊκισμού έχει ένα ουσιώδες βασικό χαρακτηριστικό: Σε όλες τις περιπτώσεις κυριαρχεί η εχθρότητα των μεσαίων κοινωνικών στρωμάτων προς τις ελίτ · προς την κεντρική πολιτική τάξη και τους κατεστημένους θεσμούς. Αυτή η εχθρότητα κυριαρχεί τόσο στον δεξιόστροφο όσο και στον αριστερόστροφο λαϊκισμό. Επί πλέον, οι αντιθέσεις διευκολύνονται από την επικοινωνιακή επανάσταση των τελευταίων δεκαετιών και τη γενίκευση της χρήσεως των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (όπως τα λέμε). The Economist (12^{ης} Νοεμβρίου), σχολιάζοντας στο κύριο άρθρο του την εκλογή Trump γράφει: «Οι απλοί Αμερικανοί βασίζονται στη διαπίστωση ότι ο μέσος πολίτης δεν συμμετέχει ανάλογα στην ευημερία της χώρας. Σε πραγματικούς όρους το εισόδημα των ανδρών είναι σήμερα χαμηλότερο από όσο ήταν τη δεκαετία του 1970 [...] Αισθανόμενοι ότι είναι θύματα ενός ειδικού οικονομικού συστήματος κατηγορούν την ελίτ στην Ουάσινγκτον ότι είναι χωρίς σπονδυλική στήλη και πολύ ανόητοι για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τους ξένους και τις μεγάλες επιχειρήσεις· ή, χειρότερο, πιστεύουν ότι οι ελίτ οι ίδιες είναι μέρος της συνωμοσίας».

Και τώρα τι γίνεται; Και το ένα κακό και το άλλο ψυχρό. Με οπτική από μία ηθικιστική σκοπιά θα έλεγα: Είναι το μεγάλο δίλημμα του Δυτικού κόσμου. Ο λαϊκισμός είναι πολέμιος της παγκοσμιοποίησης. Η παγκοσμιοποίηση όμως είναι η ελπίδα εκατοντάδων εκατομμυρίων ανθρώπων (Αφρικανών και Ασιατών κυρίως) να μπορέσουν να διαβούν το κατώφλι προς έναν ανθρώπινο τρόπο ζωής· προς την ηθική αξιοπρέπεια.

Το δίλημμα είναι μεταξύ ανθρωπιάς και εθνικής/ατομικής συμφεροντολογίας. Το πρόβλημα των προσφύγων και των μεταναστών προς την Ευρώπη μακροχρόνια είναι επακόλουθο των δραματικών συνθηκών διαβίωσης σε χώρες της Αφρικής και της Ασίας. 195 εκατομμύρια παιδιά υποσιτίζονται στην υπο-Σαχάρια Αφρική· 8,8 εκατομμύρια παιδιά κάτω των 5 ετών πεθαίνουν μέσα σε έναν χρόνο (στοιχεία των Γιατρών χωρίς Σύνορα). Αφ'ετέρου, με την παγκοσμιοποίηση μπήκαν στο οικουμενικό οικονομικό σύστημα χώρες όπως η Κίνα, η Ινδία, η Ινδονησία. Προστέθηκαν στην παγκόσμια οικονομική διαδικασία εκατοντάδες εκατομμύρια ζευγάρια παραγωγικών χεριών και μεγαλύτερος αριθμός καταναλωτών. Από το 1981 ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν σε μεγάλη φτώχεια μειώθηκε κατά 650 εκατομμύρια, παρότι ο παγκόσμιος πληθυσμός αυξήθηκε κατά δύο δισεκατομμύρια (εκτιμήσεις ΟΟΣΑ). Δεν είναι απάνθρωπο να στραφούμε, όλοι εμείς οι Δυτικοί, προς τον εθνικό/ατομικό απομονωτισμό για να μην περιορίσουμε κατά τι τις υπερκαταναλωτικές μας συνήθειες; Και κάτι άλλο· πολύ σημαντικό. Οι Κινέζοι και οι Ινδοί δεν μεταναστεύουν. Η παγκοσμιοποίηση τους βρίσκει δουλειά στον τόπο τους. Το αντίθετο οι Πακιστανοί· παρότι ζουν στην ίδια γεωγραφική περιοχή. Πως εξηγείται αυτή η διαφορά; Αφορμές για προβληματισμό και σκέψεις.

Αυτού του συνειρμού ιδεών, διαμορφωμένων από χρόνια και διατυπωμένων ως πιο πάνω πριν από μερικές ημέρες, ήρθε ως επισφράγιση η ομιλία του

προέδρου Obama στις 16 του μήνα : «Οι ίδιες δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης και της τεχνολογίας και της ολοκλήρωσης , οι οποίες επέφεραν τόσο μεγάλη πρόοδο και εδημιούργησαν τόσον πλούτο, απεκάλυψαν επίσης βαθιές λανθασμένες γραμμές.[...] Ο κόσμος ποτέ δεν ήταν, συλλογικά, πλουσιότερος , καλύτερα εκπαιδευμένος , υγιέστερος, λιγότερο βίαιος από όσο είναι σήμερα. [...] Αυτό που επίσης είδαμε είναι ότι αυτή η οικουμενική ολοκλήρωση αυξάνει τις τάσεις προς την ανισότητα, τόσο μεταξύ των εθνών όσο και μέσα στα έθνη, με έναν επιταχυνόμενο βηματισμό. Και όταν βλέπουμε ανθρώπους –παγκόσμιες ελιτ, πλούσιες εταιρείες -- να ζούν με προφανώς διαφορετικό σύστημα κανόνων... αυτό τρέφει μια βαθιά αίσθηση αδικίας και ένα αίσθημα ότι οι οικονομίες μας γίνονται όλο και πιο άδικες. [...] Αλλά ... το σημερινό μονοπάτι της παγκοσμιοποίησης απαιτεί μια διόρθωση της διαδρομής. Στα χρόνια και στις δεκαετίες που έρχονται οι χώρες μας πρέπει να εξασφαλίσουν ότι τα ευεργετήματα της ολοκληρωμένης οικονομικής οικονομίας θα είναι ευρύτερα κατανομημένα σε περισσότερους ανθρώπους και ότι οι αρνητικές συνέπειες θα είναι ακριβοδίκαια μοιρασμένες .» (μετάφραση από Remarks by President Obama at Stavros Niarchos Foundation Cultural Center in Athens, whitehouse.gov). Και η κατάληξη με μία σκέψη του μεγάλου φιλελεύθερου φιλοσόφου του περασμένου αιώνα Karl R. Popper. Γράφοντας (σελ. 10, 'Η ζωή είναι επίλυση προβλημάτων', μεταφρ. Η. Κρίστης) περί μιας υπεύθυνης διακυβέρνησεως σημειώνει: «Υπεύθυνη, προ παντός, απέναντι στους ψηφοφόρους της` αλλά επίσης, και ίσως περισσότερο, ηθικά υπεύθυνη απέναντι στην ανθρωπότητα».

14-16 Νοεμβρίου 2016